

Sapientia ars vivendi putanda est

Wokół kultury i polityki

Redakcja naukowa

Adam Perłakowski • Filip Wolański • Bogdan Rok

*Sapientia ars vivendi
putanda est*

Wokół kultury i polityki
Studia z dziejów nowożytnych ofiarowane
Profesorowi Marianowi Chachajowi

Sapientia ars vivendi putanda est

Wokół kultury i polityki
Studia z dziejów nowożytnych ofiarowane
Profesorowi Marianowi Chachajowi

Redakcja naukowa
Adam Perłakowski ♦ Bogdan Rok ♦ Filip Wolański

Kraków–Wrocław 2019

© Copyright by Individual Authors, 2019

Recenzenci

prof. dr hab. Waldemar Kowalski, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

dr hab. Jakub Basista, prof. UJ, Uniwersytet Jagielloński

Redakcja

Patrycjusz Pilawski

Projekt okładki

Marta Jaszczuk

Na okładce: *Polski dostojnik wsparty się na czekanie*, ryt. Stefano Della Bella, polona.pl

Fotografia na wklejce

Igor Stanisławski

Publikacja współfinansowana przez Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych
Uniwersytetu Wrocławskiego oraz Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego

ISBN 978-83-8138-130-7

KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel./faks: 12 431-27-43, 12 421-13-87

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa:

www.akademicka.pl

Marion Chelaj

Spis treści

TABULA GRATULATORIA.....	7
WSTĘP.....	9

I. SPOŁECZEŃSTWO STAROPOLSKIE

JERZY URWANOWICZ, <i>Wpływ koneksji rodzinnych na sytuację domu Żółkiewskich w XVI-XVII w. Próba charakterystyki</i>	15
MARCIN JANAKOWSKI, <i>O dobrym i trudnym sąsiedztwie. Relacje Odrowążów z Chlewisk z Radziwiłłami książętami na Ołyce i Nieświeżu, hrabiami na Szydłowcu (od połowy XVI do połowy XVII w.)</i>	29
JAKUB WĘGLORZ, <i>Znaczenie i postrzeganie kwalifikacji do uprawiania sztuki lekarskiej w Rzeczypospolitej</i>	47
ALEKSANDRA SKRZYPIETZ, <i>Siostra królewska Katarzyna z Sobieskich Radziwiłłowa na dworze Jana III w świetle przekazów Kazimierza Sarneckiego</i>	61
ANDRZEJ K. LINK-LENCZOWSKI, <i>Hetman Adam Mikołaj Sieniawski i aktywność dyplomatyczna konfederacji sandomierskiej w relacjach z Orientem w latach 1706-1709</i>	75
BOŻENA POPIOŁEK, <i>Szlachcic się żeni. Publiczny odbiór prywatnych ceremonii w pierwszej połowie XVIII w.</i>	93
DARIUSZ ROLNIK, <i>Dwór Michała Antoniego Sapiehy i jego rola w edukacji obywatelskiej na przykładzie Adama Chmary, ostatniego wojewody mińskiego</i>	115

II. PODRÓŻE STAROPOLSKIE

JUSTYNA GAŁUSZKA, <i>„Mieliśmy wielkie i przeciwne wiatry...”. Podróż do Szwecji w 1593 r. w relacji podkanclerzego koronnego Jana Tarnowskiego</i>	131
ALEKSANDRA ZIOBER, <i>Podróże edukacyjne Sapiehów w pierwszej połowie XVII w. Przyczynek do badań</i>	145

Spis treści

ZDZISŁAW PIETRZYK, „W Strasburgu ołtarz posiadają kalwiński, katedrę katolicką, wiarę luterzańską, szaty według zwyczaju menonickiego”. Strasburg w latach 1651-1652 w diariuszu podróży Bartłomieja Nataniela Wąsowskiego	163
DOROTA ŻOŁĄDŹ-STRZELCZYK, MAŁGORZATA E. KOWALCZYK, „Upominam was tedy i pod utratą macierzyńskiego błogosławieństwa i łaski poprzysięgam”. Dwie XVII-wieczne instrukcje matczyne.....	183
ANNA MARKIEWICZ, „Wszyscy Ich Mość Panowie Polacy”. Kilka uwag o podróżach Polaków do Paryża w 1700 r.	199
ADAM KUCHARSKI, „Na poratowanie zdrowia”. Kuracyjno-krajoznawcza podróż Kazimierza i Filipa Raczyńskich do Akwizgranu, Spa, Niderlandów i Francji w 1778 r.	219

III. VARIA STAROPOLSKIE

ADAM PERŁAKOWSKI, Polacy na Spiszu w XVI-XVIII w. Krótki zarys dorobku polskiej historiografii.....	241
LESZEK A. WIERZBICKI, Zapiski Krzysztofa Kaniewskiego z lat 1646-1705	277
DARIUSZ KUPISZ, Udział szlachty lubelskiej w obronie państwa i własnego województwa w 1648 r.	289
MARIUSZ SAWICKI, Rzeczpospolita w relacjach berlińskich Philipa Plantamoura: od kwietnia do sierpnia 1702 r.	309
DARIUSZ NAWROT, „Do Polski z ziemi włoski...” – ułani legionowi pod Strugą w 1807 r.	327
ALEKSANDRA GOLIK-PRUS, Cieszyń na przełomie XVIII i XIX w. w świetle epigramów dwóch cieszyńskich pedagogów.....	341
WYKAZ SKRÓTÓW.....	353
INDEKS NAZWISK.....	357

Tabula Gratulatoria

Sławomir Augustiewicz (Olsztyn)	Adam Lejczak (Kraków)
Urszula Augustyniak (Warszawa)	Hubert Łaskiewicz (Warszawa)
Zbigniew Anusik (Łódź)	Kazimierz Maliszewski (Toruń)
Jakub Basista (Kraków)	Bernadetta Manyś (Poznań)
Krzysztof Bracha (Kielce–Warszawa)	Jerzy Maroń (Wrocław)
Jacek Chachaj (Lublin)	Krzysztof Mikulski (Toruń)
Tomasz Ciesielski (Opole)	Mirosław Nagielski (Warszawa)
Dariusz Dolański (Zielona Góra)	Edward Opaliński (Warszawa)
Janusz Dorobisz (Opole)	Joanna Orzeł (Łódź)
Marian Drozdowski (Poznań–Słupsk)	Jacek Pielas (Kielce)
Ewa Dubas-Urwanowicz (Białystok)	Jarosław Porazinski (Toruń)
Jarosław Dumanowski (Toruń)	Kazimierz Puchowski (Gdańsk)
Małgorzata Durbas (Częstochowa)	Agata Ročko (Warszawa)
Bogusław Dybaś (Toruń)	Stanisław Roszak (Toruń)
Jerzy Dygdała (Toruń)	Ryszard Skowron (Katowice)
Witold Filipczak (Łódź)	Tadeusz Srogosz (Częstochowa)
Maciej Forycki (Poznań)	Stanisław Sroka (Kraków)
Lucyna Harc (Wrocław)	Andrzej Stroynowski (Częstochowa)
Agnieszka Jakuboszczak (Poznań)	Bogumił Szady (Lublin–Warszawa)
Jan Jurkiewicz (Poznań)	Anzelm Szeinke (Warszawa)
Andrzej Kamiński (Poznań)	Jerzy Ternes (Lublin)
Anna Kalinowska (Warszawa)	Gabriela Wąs (Wrocław)
Paweł Klint (Wrocław)	Jacek Wijaczka (Toruń)
Edmund Kizik (Gdańsk)	Tomasz Wiślicz (Warszawa)
Robert Kołodziej (Wrocław)	Beata Wojciechowska (Kielce)
Andrzej Korytko (Olsztyn)	ks. Janusz Zbudniewek (Warszawa)
Sławomir Kościelniak (Gdańsk)	Leszek Ziątkowski (Wrocław)
Danuta Kowalewska (Toruń)	Michał Zwierzykowski (Poznań)
Waldemar Kowalski (Kielce)	Rościśław Żerelik (Wrocław)
Cezary Kukło (Białystok)	

Wstęp

Sapientia ars vivendi putanda est – „Mądrość należy uważać za sztukę życia”. Sentencja ta, przypisywana Plautowi, komediopisarzowi rzymskiemu, bardzo dobrze odzwierciedla naukową drogę Profesora Mariana Chachaja. Mimo że Plaut „wybitnym komediopisarzem był”, znaczenie tych słów w odniesieniu do osoby Profesora nie ma w sobie niczego komediowego. Owszem, Mariana Chachaja znamy doskonale jako człowieka niezwykle pogodnego, uśmiechniętego, o wspaniałym poczuciu humoru, niepozbawionego przy tym ironii w pozytywnym tego słowa znaczeniu, z optymizmem patrzącego w przyszłość oraz na to, co już minęło, lecz w swoim stosunku do zawodu, którym się para, czyli historii i związanych z nią badań, Profesor Marian Chachaj jest już, można byłoby górnolotnie napisać, śmiertelnie poważny. Historii poświęcił swoje życie naukowe oraz to, co w nim najważniejsze: siły, chęci, fascynację oraz zrozumienie, jak wielką rolę odgrywa ona w życiu każdego z nas.

Swoje losy osobiste i zawodowe związał Profesor Marian Chachaj z ziemią lubelską i samym Lublinem. Urodzony w Gorzkowie, w odległości ok. 46 km na południowy wschód od Lublina, ok. 13 km na południowy zachód od Krasnegostawu i ok. 30 km na północny zachód od Zamościa, uczeń Profesora Adama Kerstena, studia historyczne ukończył na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, na którym uzyskał magisterium w 1970 r., obronił rozprawę doktorską w 1979 r., a w 1999 r. decyzją Rady Wydziału Humanistycznego UMCS otrzymał stopień doktora habilitowanego nauk humanistycznych. Zwieńczeniem Jego drogi naukowej było nadanie tytułu profesora nauk humanistycznych w czerwcu 2016 r. Jest również Profesor członkiem wielu towarzystw naukowych, m.in. Polskiego Towarzystwa Historycznego (od 1970 r.), Polskiego

Towarzystwa Heraldycznego (od 1989 r.) i Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego (od 1990 r.).

Trudno byłoby w tak krótkim szkicu przedstawić całą naukową drogę i skalę zainteresowań Profesora Mariana Chachaja, która jest przecież ogromna. Można jednak podjąć próbę jej podsumowania dwoma słowami kluczami, niezwykle istotnymi w dorobku naukowym Profesora. Są to: podróż i kultura. Wszyscy dobrze wiemy, że podróże kształcą i mają, a przynajmniej mieć powinny, ogromny wpływ na rozwój kulturalny ludzi, którzy podróżują. W przypadku Mariana Chachaja podróż i kultura nabierają wszakże zupełnie innego, znacznie głębszego wymiaru. Są jedynie wstępem, choć jakże ważnym, niezbędnym do ukazania złożoności cech i postaw staropolskich peregrynantów, nie tylko wobec codziennego życia, ale również wobec odmiennej kultury, tradycji czy odmiennych zwyczajów. Podróże o charakterze edukacyjnym niemal od zawsze towarzyszą naukowej aktywności Profesora Mariana Chachaja. Kwestię tę poruszył w opublikowanej w 1995 r. monografii o zagranicznej edukacji Radziwiłłów w XVI-XVII w. Ten kierunek badań kontynuował później, co widać doskonale na przykładzie Sieny, miasta położonego w ówczesnej Republice Florencji, do której w epoce nowożytnej trafiali polscy studenci i peregrynanci. Podróż stanowiła w tym przypadku punkt wyjścia do pogłębionych studiów o związkach kulturalnych Rzeczypospolitej polsko-litewskiej i Sieny do końca XVIII stulecia, a książka o niej stała się podstawą w postępowaniu habilitacyjnym Mariana Chachaja.

Związki podróży i kultury w naukowej twórczości Profesora widać również w licznych edycjach źródłowych z tej epoki, m.in. serii zatytułowanej „Peregrinationes Sarmatarum”, wydawanej od kilku lat w Krakowie. Jest On również autorem edycji diariusza podróży Remigiusza Zawadzkiego oraz, wspólnie z Bogdanem Rokiem, Stanisławą Kleczewską i Jakubem Lanhausą. Jako wytrawny historyk, umiejący nie tylko godzinami snuć opowieści o podróżach naszych przodków, Profesor Marian Chachaj doskonale rozumie potrzebę i znaczenie źródeł ilustrujących ten bardzo ważny etap edukacji synów szlacheckich, przede wszystkim zaś potrzebę wydawania diariuszy staropolskich podróżników, a co za tym idzie, przybliżyć tę problematykę szerokiemu gronu czytelników. Dokładność, precyzja w ustalaniu faktów, postaci, miejscowości – te cechy zawsze charakteryzowały i nadal charakteryzują bogaty dorobek naukowy Profesora.

Szanowny Panie Profesorze, Drogi Marianie,

księgą tą chcemy Cię uhonorować przede wszystkim jako wybitnego historyka, mającego ogromny i nieoceniony wkład w poznanie dziejów nowożytnych w różnych ich aspektach. Chcemy Ci też podziękować za ciekawe, mądre, nieraz trwające bardzo długo, kończące się „bladym świtem” dyskusje, o historii i nie tylko, za optymizm, którym zarażasz swoich interlokutorów, oraz za dobroć, której wielu z nas doświadczyło... i „prosimy o jeszcze”.

Żyj nam w najlepszym zdrowiu wiele długich lat!!! Tego ze szczerego serca Ci życzymy!!!

Przyjaciele, Koledzy (starsi i nieco młodszy), Uczniowie

Swoje losy osobiste i zawodowe związał Profesor Marian Chachaj z ziemią lubelską i samym Lublinem. Uczeń Profesora Adama Kerstena, studia historyczne ukończył na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, na którym uzyskał magisterium w 1970 r., obronił rozprawę doktorską w 1979 r., a w 1999 r. decyzją Rady Wydziału Humanistycznego UMCS otrzymał stopień doktora habilitowanego nauk humanistycznych. Zwieńczeniem Jego drogi naukowej było nadanie tytułu profesora nauk humanistycznych w czerwcu 2016 r. Jest również Profesor członkiem wielu towarzystw naukowych, m.in. Polskiego Towarzystwa Historycznego (od 1970 r.), Polskiego Towarzystwa Heraldycznego (od 1989 r.) i Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego (od 1990 r.).

W twórczości naukowej Profesora Mariana Chachaja dominują dwa swego rodzaju zjawiska, którym jest „wierny” niemal od zawsze, a są to podróż i kultura. W Jego przypadku nabierają one wszakże zupełnie innego, znacznie głębszego wymiaru. Są jedynie wstępem, choć jakże ważnym, niezbędnym do ukazania złożoności cech i postaw staropolskich peregrynantów, nie tylko wobec codziennego życia, ale również wobec odmiennej kultury, tradycji czy zwyczajów.

Jako wytrawny historyk, umiejący nie tylko godzinami snuć opowieści o podróżach naszych przodków, Profesor Marian Chachaj doskonale rozumie także potrzebę i znaczenie źródeł, ilustrujących ten bardzo ważny etap edukacji synów szlacheckich, przede wszystkim zaś potrzebę wydawania diariuszy staropolskich podróżników i tym samym przybliżanie tej problematyki szerokiemu gronu czytelników. Dokładność, precyzja w ustalaniu faktów, postaci, miejscowości – te cechy zawsze charakteryzowały i nadal charakteryzują bogaty dorobek naukowy Profesora.

www.akademicka.pl

ISBN 978-83-8138-130-7

9 788381 381307